

ולא נודע כי בא אל קירבו

• דוד גרוסמן, "רץ", סיפורים, הקיבוץ
המאוחד וסימן קריאה 1983.

על מנת לתת מוקד לדיון: מעיד אני על עצמי, כי קובץ הסיפורת של דוד גרוסמן גרם לי אכזבה מרה. מערך ציפיות מסויים, שהוא אימנטי נטי לכולת הכסיסית של המספר, תלה בו תקוות לפריצת הגדרות של הז'אנר המרכזי הקיים והדומיננטי בסיפורת שלנו - הז'אנר הריאליסטי או הסיפורת המטריאליסטית, הסיפורת הנאחזת בקיים שעל פני השטח; הנטייה להיגרר לסוג של היפעלות ספרותית מיידית, כל הקשור לשיוך, תיוג, זיהוי מבחינת מערך היחסים שבין מספר לאטמוספירה ספרותית, אך גם ובעיקר בין סיפורת וקהל קוראיה, שיוך סוציולוגי מייד של הגיבורים, מערך פרוכ לימות המגדרות את פני השטח ההוייתי שלנו, בצמוד ובמקביל לאלה המעסיקות את כולנו; דברים הקשורים ומקושרים בזיהוי מידי של תימה וקישורה המידי עוד יותר עם מסמנים מציאותיים ודמויי-מציאות. מוקד הבעיה מצוי בעצם במקום אחר: נראה כעליל, כי נוח למחבר להשתייך להגדרה ז'אנרית מקובלת ושכיחה, ובנקודה זו, כאמור, עיקר המפולת: גרוסמן נבלע בתוך הזרם הספרותי הקיים, ולא נודע כי בא אל קירבו. במלים ברורות: עוד מספר ריאליסטי-מטריאליסטי, המספק עוד ואריאנט לא כל-כך עקרוני ולא כל-כך חשוב לקיים ולצפוי.

אנסה להסביר במה דברים אמורים: מקרא מוקדם של הסיפור "רץ", בחוברת "סימן קריאה", נטע בי את הרושם כי הולך ונוצר כאן נוסח, אמנם התחלתי אולם בעל פוטנציאל אל המצריך גילום נוסף של נוסח "זרם תודעה". לא עמוק בממדי לימבו כבסיפורת של ישראל ברמה, שאני רואה אצלו פוטנציאל זהה לזה הקיים אצל גרוסמן מבחינת אינקובציה עכשווית של דור המספרים העתיד-לבוא. ואולם, המאסה של הדברים, ההצטברות, היתה כהחלט מרשימה, בבחינת נסיון לשה ממש של מאט-ריה. הסיפור "רץ", כחלק מרצף של טקסטים, מוכיח כי התגברו החומרים על מעצבם, ובטק-טים שלאחר "רץ", "יאני על ההר", ו"מיכאל צידון, מייקל", מסתפק גרוסמן בסידור שגור למדי, כמורגל בסיפורת הנוסח הריאליסטי, וזה לרמת הטיפול של י. בן נר, אף-כי קצת יותר מתוחכם, קצת יותר מתוחכל מבחינה אמנותית.

עד כאן דברים מן ההיבט האישי. מעבר לכך צריך למדוד את הסיפורת הזאת במסגרת בה היא מבקשת להתקיים. מכאן ואילך נדרשת אויביקטיבוציה מסוימת של המתואר, ובכך, מכל נקודת-ראות אפשרית ובתוך המסגרת הז'אנרית האמורה, יש ערך מסויים לחלק מהסיפורים, ("מיכאל צידון, מייקל") אבל אין לי ייחוד: המסגרת הז'אנרית מחקה בעצם את

סימני הייחוד, ואמירה כגון "לודו גרוסמן המספר יש ייחוד, ואולם הוא לא ניכר בקובץ הזה, אולי בקובץ הסיפורים הבא" מתבקשת כאן כדבר מובן-מאליו. אין הבדל של עומק, בין "מיכאל צידון, מייקל" לבין, נניח, טקסטים מסויימים ב"ארץ רחוקה", או ב"שלווה כפר רית". ובאשר ההבדלים קיימים, הם אינם מהר תיים. וזוהי מעין הודאה בגדלותה של הממשות על הבדיון. המאטריה, חמרי הסיפור הדמויי-המציאות עיקר, וכל הייתר טפל ומשני. בשמץ אירוניה יאמר - המטריאליזם חונק כאן את הרחוק.

בתוך המסמנים האלה עדיין יש נפח ממשי להערכה, מתוך קריטריונים מתבקשים. ובמאמר מוסגר יאמר: הקומפוננט הלשוני "נפח" תופש כאן את מקום ה"עומק", כי הז'אנר מג' כיל מראש את התרחשויות העומק: בהשוואה להישגי העומק של סיפורת המאה העשרים, מוגבל הז'אנר וכל אשר בא אל קרבו עד להדהים. ובכך, הירוד שבין הסיפורים, מבחינת תלכיד של חמרי סיפור דמויי-מציאות, קישור בין אורך, רוחב ונפח, הוא "יאני עד ההר". קשה להתפעל מן הקישור של עלילת המשנה, המקבילה לעלילה הראשית, ואין הארה ממשית בין העלילות. לא על דרך ההתאם, הקוהרנציה, ולא על דרך הניגוד אף שו, ככל הנראה, כוונת המחבר. גם דמות הגיבור לא מספקת איוה מדד ערכי לבדיקת ההתרחשויות. לא ברור, למשל, מה משמעות הקשר בין הגיבור הראשי לבין נימרה, הצומת הנשיי שבסיוכו. הקשר אינו מעוצב דיו לא על דרך השלילה ולא על דרך הניגוד. קיימים יותר מדדי "נעלמים", המעידים על קוצר-היד של המספר, מכדי שהסיפור יהלך שפי. בידי המספר מצוייה פתיחה מעולה וסיום חזק, ובין שני הקטבים הללו חסרים דברים רבים מדי. לעומת זאת, הסיפור "מיכאל צידון, מייקל", המתבסס מעיקרו (שוב, כאן קבור הכלב) על חומרים בנאליים לגמרי, בנויי טוב וחזק יותר לאין-שיעור. הסכיוואיזם של הגיבור הראשי, מיכאל צידון, מקנה לסיפור תוספת נפח ממשית. אף שככל שהסיפור קרב לקיצו נגלים ממדי התחבולה הספרותית שבי-סודו - אין בכך כדי להקהות את תוספת העוצמה, את האפקט המצטבר. נושא ספרותי בנאלי-יחסית כגון אב שכול ומעורר התממש בעוצמה תאמאטית ובאופן שגם המסמנים הצורניים נובעים מתוך החומר הקיים.

הטוב בסיפורים הוא כאמור, "רץ". מערך האיוזונים בין המאטריה לבין הטיפול בו וכן לישת החומר הם למופת. התאום הפרצפטואלי

בין המספר לדמות גיבורו - חייל בשירות סדיר, מקנה לסיפור עוצמה נכונה ומתבקשת. אין ספק: הדגש המאטריאלי קיים גם בסיפור "רץ", בכך שהמספר האחראי נוגע בחומרים שהוא מכיר היטב. הדומיננטיות של המאטריה בסיפור רים שלאחר "רץ" הוא עניין שבחירה מודעת. אשר לסיפור "חמורים", שנראה לי שהוא טקסט מוקדם-יחסית: נדמה שגרוסמן נוגע במערכת רכות שהוא לא לגמרי מכיר אותן ומודע להן. ובנושא זה כדאי לצטט דברים בשם אומרם, להלן, קארל קראוס: "הקורא המתורבת יתייחס בחשדנות רבה למספר משוטט בעולם, באווירה אקסוטיה, בארצות רחוקות. המקרה הטוב ביותר הוא אם הם לא היו במקומות האלה כלל. לצערנו, רובם עשויים מחומר כזה, שרק נסיעה כלשהי מסגלת אותם לספר משהו" (היינה והתוצאות). אין סיפא הדברים מכון אל המספר, אלא כלפי הטקסט "חמורים" שצריך גניזה או טיפול נוסף. מכמה היבטים יש ב"חמורים" עניין, בבחינת פוטנציאל מוקדם שצריך גילום. ועדיין לא הגענו אל הפגימה הקשה בכולן, והיא מתקיימת בכול רצף הסיפורים, למעט "רץ": הלשון. אין שום התאם, בין הפעלת הלשון לבין ההתרחשות הריאליסטית-מאטריאליסטית. העלילה מדשדשת בכוח של ממשות בעוד הלשון ממריאה לגבהים בליאמנו. בנקר דה זו, אין לפצל בין נקודת תצפית של מספר ודיבור גיבורו. גם זה וגם אלה אינטנסיביים מאד, יוצרי אפליקציות לשוניות מתוחכמות, פה ושם מתלהמות. התהליך הוא לפעמים מגוחך: אין לדעת מי מלהיב את מי, המספר את גיבורו או להיפך. ובאשר אני מאמין כי המספר אחראי הוא, יש להדגיש כי חומרי סיפור ודמיון יות מן הסוג שהוא מעלה על כמת החיון הריאליסטי מחייבים התאם לשוני מסויים. ההסבר המוצע על-גב הכריכה לאמור: "מלי-אותן הנזילה (של הדמויות) היא "חיצונית" ו"פנימית" כאחת, ממש כפי שהטקסט הוא, לעיתים, ספק מונולוגי פנימי, ספק מסירה מבי-חוצ'י, נראה לי בהקשר זה, כתירוץ דחוק. וכאשר קיים מונולוג פנימי, הוא מתבזבז על ממדים של נפח, ולא על עומק. נעלה מכל ספק שהמספר חכם מדמויותיו, ואם תרצו, גם זה סימפטום רע של המערך הריאליסטי המתוחכם שמספק הז'אנר.

על כל פנים, ומעבר לכל הפגימות, לפנינו סיפורת חשובה שלטח תוצור תהודה אצל קהל קוראיה. המגבלות הן, ככלות הכל, מגבלות הז'אנר עצמו, ואולם זו כבר אופרה אחרת.

ברכת עיריית רמת-גן

שלוחה לסופרי ישראל במלאת שלושים-וחמש שנה למדינה

ד"ר ישראל פלד
ראש עיריית רמת-גן.